

הלכות לולב סימן תרנא

(כח) פמה פעמים (מהר"י): ו' ל"א יברך 'שהקנינו' בשעת עשיית לולב (כט) אלא בשעת נטילתו: ז' יאם עשה (טו) [טו] (ל) בית יד ונתן בו הלולב ונטלו, שפיר דמי, דלקיחה על ידי דבר אחר שקמה לקיחה, ובכלבד שיהא דרך כבוד, אכל אם אינו דרך כבוד, כגון שנתן הלולב (לא) בקלי ונטלו, לא יצא. י' יאם ברוך (לב) עליו סודר ונטלו (לג) פ' או שפרך [סודר] על ידו ונטלו, יש אומרים דלא יצא: הנה (לד) ונתנו לנתמיר (לה) להסיר (טו) התפלין (מהר"ל) וטבעות מזב, (לו) אכל מדינא אין לחש הואיל ואין כל הדי מקשה בהן (אגודה פ' מקום שנהגו): ח' י'נענע (זו) בשעה (ז) [ז] שמוכרך, (לה) ל' וכן ינענע ב"הודו לה" (לט) פעם אחת (מ) (ומנענעים בכל "הודו" ש"אמר) (טו) ורא"ש, וב"הודו לה" שפסוק שכולים אותו, שליח צבור והצבור מנענעין שתי פעמים, וכן יב"אנא ה' הושיעה נא" מנענע עה ל"ו וקבית הלה

שערי תשובה

מולכו וישל שניהם כידו אחת, ואמנם אפשר לקבץ שניהם לטל ברוח ואח"כ כידו אחת או להפך: [טו] בית יד. ובה"ט. ועין בשו"ת פני ארתה סימן יא באם אמו האחרון בקצוה בשעת ברכה וניטלה ובגוף האחרון לא נעץ קלל יצא דלא גרע מברך סודר כו, ומכ"ש דהקצוה כגוף האחרון הוא כו, אלא דלקמלה אין לעשות כן שקא יתקן העקץ קדם שיצא בו, וגם א"א לעשות הנענעים כדיו, ע"ש: [יז] שמוכרך. עבה"ט. וקבץ בשב"כ כו, ח"א סימן לד כמי שבשעת הלל הביאו לו אחרון פשר ע"פ הדין לצאת בו והוא רוצה להמחין שעה או שמים שביאו לו אחרון מהדר ויותר נאה, ולקאוה הנה נראה דוריון מקדמין כו, וכ"כ במג"א סימן כה מיבמות וכן על שחיי מנהג לא משהינן, וכן הוא בקלוקט שמועז, ועין בהתי"ד הלכות ולעיל סימן חבו לענין קדוש לכהו ובתשובת בית יעקב סימן קמב, וקבץ דהא דאמרין ביבמות קבל עליו מלין אותו מיד לאו דוקא, אלא כל שעושה אותו היום נקרא מיד מ"ש הר"ש ונע"ב פ"ט דטריות (ועין בח"מ סימן קצ, ובתשובת צ"צ סימן קכ) הנשבע לשלם מיד, זמנו כל היום כו, ויותר מאותו יום הוי

משנה ברורה

אצבעו, ויש אומרים שיתלץ התפלין לגמרי קדם נטילת לולב (ל) [מ"א]: (לו) אכל מדינא אין לחש (לז) וכו'. וקמה אחרונים (מז) פתבו דאף מדינא יש הקפדה על זה משום חציצה (מח) אף שאין כל הדי מקשה בהן, (מט) ועל"פן אם נטל בעוד שלא הסיר התפלין מן ידיו וכן שפיעות, יתור וישלנו בלא ברכה: **ח (לו) בשעה שמוכרך**, אפלו נוטל שלא בשעת ההלל (מז) מנענע לכל הרוחות (מט) ואף על-פי שיתור ונטלנו (מז) בשעת ההלל. (מז) ויחלק הנענעים, ב"הודו לר' כי טוב" קצת וקצת ב"כי לעולם חסדו" וכן ב"אנא", (מח) ולא ינענע בשעה שאומר השם, ואם ב"הודו" יעשה בכל תכה נענע אחת, וב"אנא" בכל תכה שתי נענעוים. (מז) ובכל הנענעים יביא סוף הלולב נגד הקוה [מ"א בשם כתבים]. ובאלה נכה הביא בשם מהר"ל, שהיה נשאר עומד במקומו ופניו למזרח בכל הנענעים, רק הפך ידיו נגד הרוחות, (מט) ונגד מערך הרים את הלולב על כתפו מאחוריו, וכן משמע לשון השלחן ערוך שכתב ימין ראש הלולב לכל צד שמונענע, משמע דהוא עומד על עמוד [מאמר מרדכי]: (ל) וכן ינענע ב"הודו לר' וכו'. דכתיב (ז) 'אז ורגנו צצי העזר' ורצה לומר, בפע"ה העזר, וכתביב בפרה "הודו לר' וכו', וקבית בפרה ו"אמר הושיענו", ועל"פן מנענעים גם ב"אנא ד' הושיעה נא" (מז): **(לט) פעם אחת**. עין בבית יוסף שדעתו כהר"ן, שאין מנענעים אלא ב"הודו" הראשון שאומרים אכל לא ב"הודו" שאומרין הקהל אחר שאמר השליח צבור ו"אמר נא וישאל" או ו"אמר נא ויגו", אכל הרמ"א פתב ומנענעים בכל "הודו" ש"אמר" וברצת הרא"ש, וכן הוא מנהגנו [ד"מ]: (מז) ומנענעים בכל "הודו". ורצה לומר הקהל, אכל השליח צבור אינו מנענע אלא

שער הדין

(לד) פריימדיים: (לה) לשון רבנו יחזק: (לו) בפני יעקב, דביעבר בודאי יצא, וכמו שפסק הרמ"א ע"פ ס' בסימן תרמא, עין שם: (לז) עין בגמ' אברהם ובאלה רבה ובחמדי"משה ובכבודי"יעקב, ודלא כ"ט: (מ) משום חציצה, ולפי דעת הר"ן משום דלא הוי לקיחה פמה: (מז) דהוי לקיחה על ידי דבר אחר דרך בדין: (מח) דמסקמא אינו לנאותו, אם לא היכי דיענין שהוא לנאותו: (מט) וכן הוא דעת רש"י ברוך מב עמוד א דבור הפתחיל דרך כבוד, עין שם: (מז) ת"י אדם: (מח) אפשר שטעמו כדי שלא להשהות המנוחה, שפיר שקם מן שנתו בספק תפק וקם מצות נטילת לולב, ואפשר שהוא על-פי סוד: (מח) הב"ח ונחשו והגר"א וסוף דעת האגודה דסבירא לה כוה דבטל לגבי הדי, הוא רק אם נסבר דעת הר"ן, אכל לפי מה שאעתיק השלחן ערוך מקדם ברוך דיש אומרים דלא יצא, עין פ"ד בבאור הגר"א דרצה לו הוא רק לדעת הר"ן: (מח) אלה נכה ותיי אדם: (מז) אחרונים: (מח) מגן אברהם ורש"א: (מח) פי בנת אמירת השם לכהו, וכשישרד בנענע לא יבין: (מט) ותור נגד התבשים שהביא הפגן אברהם שביא סוף הלולב נגד התורה, ועל"פן יעשה כל אחד בפניהו (בכורי יעקב: (ז) פוסקים:

הִלְכוֹת לולֵב סִימָן תרנא

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק נח]

כְּפָה פְּעָמִים⁴⁷, לְהַדוּר מְצוּהָ⁴⁸, כְּמִנְהַג אֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם⁴⁹.

[משנ"ב שם]

אָפְלוּ בַיּוֹם שְׁבִיעִי כְּשֶׁנִּטְלָה הַלּוּלָב⁵².

52) ובשעה"צ לקמן (סי' תרסב ס"ק ד) ציין שכן כתב בלבוש (סי' תרמד), וכן מבואר במג"א (סי' תרמד), והביא את דעת הפרי מגדים שחולק, ודחה את ראייתו. וכן כתב לקמן (סי' תרעו ס"ק ד ובשעה"צ שם ס"ק ז) לגבי חנוכה, שאם לא בירך שהחיינו על הדלקת הנרות ביום הראשון, יכול לברך בכל השמטה ימים, כיון שזמנו הוא בכל שמונה.

ואף שלגבי ברכת שהחיינו על פרי חדש, אינו מברך אלא בתחילה כשראהו ולא כשהורגל בו, ביאר בשעה"צ (סי' תרסב שם), שמצות לולב כיון שיש מצוה בנטילתו רק בימים, והלילות מפסיקים את זמן הנטילה, לכן כל יום נחשב כמצוה בפני עצמו, ונשאר בצ"ע.

[משנ"ב ס"ק ל]

לֹא הָיָה תְּצִיָּה⁵³.

53) אכן, כתב לעיל (ס"ק יג) שאין לעשות כן לכתחילה. ואף שלקחה על ידי דבר אחר שמה לקחה, מי"מ היכא שאפשר אין עושים כן.

[משנ"ב ס"ק לא]

כְּשֶׁאֲחִזְזוּ בְּכִלֵּי, וְלֹא שָׁמָּה לְקִיָּתָהּ⁵⁴.

54) הטעם שנטילה בכלי הוא לא דרך כבוד, כתב הערוך השלחן (סי"ט), כיון שהכלי עשוי לשמירה ואינו עשוי להשתמש בו על ידי הכלי, מה שאין כן בית יד שנעשה רק להשתמש על ידו.

[משנ"ב ס"ק לב]

מְטַעַם תְּצִיָּה⁵⁵.

55) ואם כרוך חוט על אחד מהמינים, ראה לעיל (ס"ק י).

[משנ"ב ס"ק לד]

אֶתְחַרְּךָ יַעֲשֶׂה שְׁאָר הַנְּעוּנִים בְּבֵית הַפְּנִסֶת⁵⁶.

56) ולקמן (סי' תרנב ס"ק ד) כתב, שקצת מן המזהירים נוהגים לברך על הלולב בנץ החמה בתוך הסוכה ולמנעו, ואחר כך בשעת ההלל מנענעים עוד. וכן כתב ביסוד ושורש העבודה (שער האיתון פי"ד), שבאשמורת הבוקר של יום טוב ראשון יכין עצמו לקיים מצות ארבעת המינים, ויתבונן שאם הנץ החמה יברך על הלולב בסוכה. וכן הוא בספר מושב זקנים (לבעלי התוספות, פרשת אמור פרק כג פסוק מ). שצריך לברך על לולב קודם שיתפלל, כמבואר בגמרא (סוכה מא, ב), ממנהגם של אנשי ירושלים. ואף החתם סופר (סוכה מא ב), הוכיח כן מהגמרא. וכן נהג הגר"ח מוואלוין (כתר ראש סי' קט, הובא מועדים וזמנים ח"ב סי' קטו). וכן היתה הנהגת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה סוכות פ"א ארחות הלכה הע' 73), ליטול את הלולב בבוקר קודם תפילת שחרית בסוכה שבביתו. ואף שתפילה היא תדירה ותדיר קודם ביאר הגר"ח קניבסקי (ארבעת המינים כהלכתם פ"ז הע' 33) שכלל זה נאמר רק כשיש אפשרות לקיים את שתי המצוות יחד, אבל כאן הרי בביתו עדיין אינו יכול להתפלל, ולכן באופן זה לא נאמר הכלל שתדיר קודם. וכן כתב **המשן בעמוד הבא**

47) הטעם שבנטילת לולב מברכים רק פעם אחת ביום, אף שעל סוכה וכן על תפילין מברך כל פעם שעושה המצוה אף כמה פעמים ביום. ביאר הערוך השלחן (סי"ד), שסוכה מצוותה כל היום וכל הלילה, וכן תפילין מצוה להניחן כל היום [אלא שאין לנו אפשרות מפני הטרדה ומפני נקיות הגוף], ולכן מברך כל פעם שנכנס לסוכה או שמינה תפילין. מה שאין כן בלולב המצוה היא 'ולקחתם לכם' והיינו לקיחה פעם אחת היום, וזה שנטלו כמה פעמים הוא רק מפני חיוב מצוה, ולכן אין לברך על זה.

48) ודין זה שיכול ליטול לולב כמה פעמים ביום, כתב החיי אדם (הלכות וזירות מצוה, כלל סח סכ"א), שאף שמותר לעשות את המצוה אפילו מאה פעמים ביום, זה דוקא אם יודע שאין חיוב מן התורה אלא פעם אחת ורוצה משום החיוב מצוה ליטול כמה פעמים, אבל אם יאמר שבאה הקבלה שמן התורה חייב בלולב כל היום, ויתכוין בנטילתו כדי לקיים מצות התורה הרי זה עובר על 'בל תוסיף'. מאידך, בביה"ל לעיל (סי' לד ס"ב ד"ה ויכוין) הקשה על דבריו שמדברי התוספות (ראש השנה כח, ב ד"ה ומנא תימרא) מוכח, שאפילו אם יכוין לקיים בזה בכל פעם את המצוה עשה של לולב, מי"מ אינו עובר ב'בל תוסיף', וציין שכן מבואר בחינוך. וכתב שיתכן שדעת החיי אדם לחלק בין אם מכוון בסתמא לקיים את המצוה עשה בכל פעם, ובין אם יאמר שבאה כן הקבלה על זה שצריך ליטול את הלולב כמה פעמים. אך כתב שזה דוחק, כי המכוון לקיים מצוה עשה, מוכרח הוא לומר רק גם כן, ונשאר בצ"ע.

49) וכמו שהתבאר לקמן (סי' תרנב ס"ק ו).

[משנ"ב ס"ק נט]

לְהִנִּיחַ הַבְּרָכָה לְכַתְּמָהָ⁵⁰ עַד שְׁעַת נְטִילָהּ⁵¹.

50) ובדיעבד אם בירך בשעת האיגוד, כתב בשעה"צ (ס"ק לו) שבוודאי יצא. וכן כתב המשנ"ב לקמן (סי' תרסב ס"ק ב). ואם בירך שהחיינו בשעת האיגוד, ואחר כך נטל למצוה לולב אחר שעליו לא בירך שהחיינו, כתב הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה סוכות פי"א סי"א), שאפילו הכי אינו מברך שנית בשעת הנטילה, מפני שהברכה שבירך בשעת האיגוד אינה דווקא על לולב זה שאגד, אלא על עיסוקו במצוה לולב, והרי בדיעבד אם בירך בשעת האגד, יצא.

51) וכן התבאר בשו"ע לעיל (סי' תרמא ס"א) לגבי סוכה, שמן הדין, כשעושה הסוכה לעצמו היה ראוי שיברך עליה שהחיינו, אלא שאנו סומכים על שהחיינו שאנו אומרים על הכוס של קידוש. וביאר הרא"ש (סוכה פי"ד סי' ב) שנוהגים כרב כהנא שסידר את ברכת שהחיינו על הסוכה לאומרה על הכוס, וכן בלולב בשעת נטילה. והבי"י (סי' תרמא ד"ה אבל) כתב בשם המרדכי שהטעם שלא מברכים שהחיינו בשעת עשיית הסוכה שלפי שאלו עושה למאה, אין נראה שאחד יברך והשאר לא יברכו. וכתב הלבוש (סי' תרנא ס"ו) שהוא הדין לגבי לולב כיון שלפעמים אחד אוגד לאחרים, תיקנו את ברכת שהחיינו על נטילת הלולב. טעם נוסף הביא הא"י (סי' תרמא ס"ק א) מדברי הכל בו (סי' ע, לח ע"ג) שכתב שעדיף לברך בשעת קיום המצוה בפועל.

הַלְבוּת לַיָּלֵב סִימָן תְּרַנָּא

ביאורים ומוספים המשך

בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' סד, חט"ו סי' קצו).

הלולב, ואחר כך יטול את הלולב ואת האתרוג באופנים המובאים בשו"ע לעיל (סי' שערי תשובה ס"ק יא ובמשני"ב ס"ק כג). א. שיטול את שניהם ביחד ביד הבריאה. ב. אחר כך יטול שוב באופן שאחד יהיה בידו הבריאה והשני באצבעות ידו החבושה. ג. אחר כך יטול את הלולב והאתרוג זה אחר זה בידו הבריאה. וכן לא יפסיק משעת הברכה עד גמר כל הנטילה [וראה דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האישי פל"ב ס"ה)].

אכן, אם כרוכה על ידו תחבושת שמכסה את כל ידו, כתב בבן איש חי (שנה א פ"ר האיזנו אות יג) שישיר אותה קודם הברכה, משום חציצה. [וראה גם שו"ע לעיל (סי' קסא סי"א) לגבי נטילת ידים, שרטיה שעל ידו נחשבת כחציצה, ראה במשני"ב שם (ס"ק ה)]. ואם אינו יכול להסיר הרטיה [פלסטר], דעת הגר"ש אויערבך (נשמת אברהם ס"ק ה, הליכות שלמה סוכות פ"א סט"ו), שיכול לטול בברכה, כי התחבושת בטלה לגבי היד [בשונה מסודר וטבעות שאינם בטלים ליד ולכן יש אומרים שלא יצא]. וראה בהערה הבאה בענין חציצה על ידי לכלוך שעל היד.

59) ואם ההדס או הערבה רטובים, הביא השדי חמד (מע' ארבע מינים סי' ג ס"ק כח) שבשו"ת עמודי אור (סי' לו) הסתפק האם המים נחשבים כחציצה בין ארבעת המינים לידו, והסיק שאינם נחשבים חציצה, אך בוודאי ראוי לחוש ולנגב אותם מהמים, כיון שהוא דבר שאין בו טורח ולא חסרון כיס. וכן כתב בספר חיים וברכה (אות צו). ובארוחות חיים (ספינקא, סי' תרנא ס"ק יט) כתב, שלכתחילה ראוי לנגבם מהמים.

וכשעל ידיו יש לכלוך שנחשב חציצה לענין נטילת ידים, דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האישי שם) שיש להסיר את הדבר החוץ. ואם נטל לולב עם הדבר החוץ יחזור ויטול בלי ברכה. וכן כתב בספר מועדים וזמנים (ח"ב סי' קכו) שיש לעיין ולהסתכל לפני הנטילה שלא יהיו ידיו מלוכלכות. וראה בהערה הקודמת בענין תחבושת או גבס על היד.

[משנ"ב ס"ק לו]

בְּשֶׁעַת שֶׁמִּבְּרַךְ⁶⁰ וכו', מְנַעֵנֵנֵי לְכָל הַרְהוּת⁶¹ וכו', שֶׁחֲזָר וְיִשְׁלַח⁶².
60) והאם הנענועים הם מהתורה או מדרבנן, ראה מה שכתבנו להלן (ס"ק מט).

61) ומי שאין לו ארבעת המינים בשעת ההלל, דעת הגר"ש אלישיב (אבני ישפה תפילה פט"ו סי"ז) שעדיף שיאמר הלל ביחידות, וישאל מאחר ארבעת המינים כדי שיוכל לנענע בהלל, מלומר הלל בציבור בלא ארבעת המינים. וכן דעת הגר"ח קניבסקי (תורת המועדים ס"ק כח) שעדיף שיאמר הלל ביחידות עם ארבעת המינים, אלא שאם יוכל לבקש מחברו שישאל לו ארבעת המינים בשעת הנענועים שבאמירת ההלל, עדיף לעשות כן, שהרי מעיקר הדין מספיק שיחזיק את ארבעת המינים בנענועים בלבד.

62) והאם צריך דין 'לכם' בלולב שנוטל לנענועים, דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה סוכות פ"א סי"ט) שנראה שדין 'לכם' נהג גם לגבי הלולב שנוטל לנענועים שבשעת נטילת הלולב. אבל לגבי הנענועים שבהלל נשאר בצ"ע. [ושם בהערה הובא בשם הגר"ש מבריסק, שהדין של 'לכם' נאמר גם על הנענועים של הלל].
ואף שכבר בירך על לולב כשר, דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האישי המשך בעמוד הבא

מאידך, לשון השו"ע (סי' תרמד ס"א) 'שחרית אחר חזרת התפילה נוטלין הלולב ומברכין וכו'', וכן כתב בביאור הגר"א (שם) שיש לטול את הלולב אחרי שחרית בשעת ההלל. וכן נהג הגר"ש מבריסק (מועדים וזמנים שם) וטעמו, משום שהנענועים של הלל הם גמר הנטילה. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (אוי"ח ח"ד סי' צט אות א ד"ה וגם בלולב) שיש להתפלל קודם ומשום שתדיר קודם, אכן, באופן של אנשי ירושלים שהיו נוטלים את הלולב בידם כל היום וגם בדרך לבית הכנסת, מותר לברך על הלולב אף לפני התפילה, ואין בו דין קדימה של תדיר, משום שדין תדיר הוא רק דיני קדימת מצוה ולא למנוע קיום מצוה שמקיים כל היום, מה שאין כן בזמנינו שאין נוהגים כך, צריך להתפלל לפני נטילת לולב, כיון שתדיר קודם לשאינו תדיר. ואף הגר"מ שך (שו"ת תשובות והנהגות ח"ה סי' רטו) בהיותו בקלעצק ששם נטלו קודם התפילה, והוא לא רצה לעבור על דין תדיר קודם, היה מתפלל בביתו ביחידות שלא לשנות בפרהסיא מהנהוג, ונטל לולב לאחר שחרית ואחר כך בא לבית הכנסת.

והנוטלים בשחרית קודם התפילה לענין ברכת התורה, ראה דבריו לקמן (סי' תרנב ס"ק ג).

[משנ"ב ס"ק לה]

שֶׁיִחְלַץ הַתְּפִלִּין לְגִמְרֵי קֶדֶם נְטִילַת לֹלֶב⁶⁷.

57) וטעם היש אומרים שצריך לחלוץ לגמרי את כל התפילין, ביאר המחצה"ש (על דברי המג"א ס"ק יז), שהוא משום שאין להניח תפילין בחול המועד בשעת הלל, וכמו שהתבאר לעיל (סי' לא ס"ק ז). וכן כתב לעיל (סי' כה ס"ק ט) שבחול המועד יש לחלוץ את התפילין קודם הלל, והשליח ציבור יחלצן לאחר הלל. ובחול המועד של סוכות שיש פנאי בעוד שממתינים לאתרוג, אף השליח ציבור יחלוץ קודם הלל.

[משנ"ב ס"ק לו]

אֶבֶל מְדִינָא אֵין לְחַשְׁבָּה⁶⁸ וכו', מְשוּם תְּצִיזָה⁶⁹.

58) ואם היתה לו רטיה [פלסטר] על ידו אולם היא מכסה רק חלק קטן מהיד, כתב בעיקרי הד"ט (אוי"ח סי' לג ס"ק כה) בשם ספר סמא דחיי (סי' טו) שאין זה נחשב חציצה, והביאו החיים וברכה (אות צו). וכן הורה הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה סוכות פ"א סט"ו דבר הלכה אות כה) שאם נשאר לו חלק פנוי ביד החזיק הלולב אין זה נחשב חציצה, והוסיף לבאר שמה שכתב הרמ"א להחמיר להסיר את הטבעות מהיד, היינו באופן שהטבעות מכסות חלק גדול מהיד [ולכן נהגו בביתו של הגר"ש אויערבך, שהנשים לא הסירו את הטבעות שלהם קודם נטילת לולב].

ומי שידו מכוסה בתחבושת באופן שרק מקצת היד מגולה, כתב הערוך השלחן (ס"ב) שיטול כך ויברך, וטעמו, משום שהרי אין צריך להחזיק בכל אורכו של לולב וכיון שאוחז בו במקצת אינו חציצה. וכן כתב הכפות תמרים (סוכה לו, א) ליישב מנהג של כמה אנשים גדולים שיש בידם טבעות ונוטלים בברכה, מפני שנוטלים את הלולב בראשי אצבעותיהם. דעת הגר"ש אויערבך (נשמת אברהם ס"ק ה, הליכות שלמה שם). שיש להסתפק במי שרוב ידו נמצאת בגבס ורק אצבעותיו מגולות [באופן שרק באצבעותיו יכול לאחוז הלולב], האם יכול לברך. לכן יברך על

הַלְבוּת לֹלֵב סִימָן תְּרֵנָא

ביאורים ומוספים המשך

[שעה"צ ס"ק מט]

שְׂבִיבָא טוֹף הַלּוֹבֵב נְגַד הַתְּנָה, וְעַל־כֵּן יַעֲשֶׂה קָל אֶחָד כַּמְנַהֲגוֹ⁶⁵.

65) אכן, במשנ"ב להלן (ס"ק מז) כתב, שבשעת הבאה יקריבו הרבה אל גופו נגד החוזה, ואחר כך יטה את ראש הלולב לדרום ויעשה שלש פעמים הולכה והבאה, הכל כמו במורח, אבל אין צריך להפוך את פניו לצד שמנענע, רק יטה ראש הלולב לצד שמנענע. [ומשמע ששייך לקרב את הלולב אל החוזה לאחר המנענע אף שאינו הופך פניו]. והכף החיים (ס"ק צו) כתב, שמדברי האר"י ז"ל משמע שיש לסבב את פניו עם הלולב לכל צד שמנענע בו, וכן נוהגים המקובלים.

[משנ"ב ס"ק לח]

רוֹצֶה לֹמֵר, בְּעֵצֵי הַיַּעֲרֵר⁶⁶ וכו', וְעַל־כֵּן מְנַעֲנְעִים גַּם בְּ"אָנָּא ד' הוֹשִׁיעָה נָּא"⁶⁷.

66) המשך הפסוק הוא 'כי בא לשפוט הארץ'. וביאר הלבוש (ס"ח) שהכוונה ליום כפור, לפי שביום כפור באים לדין ישראל ואמות העולם ואין יודעים מי יצא זכאי ומי יצא חייב, נתן הקב"ה מצוה זו לישראל שיהיו שמחים בלולביהם, כאדם היוצא מלפני השופט זכאי, ונותן השופט מקל או דבר אחר לסימן שהוא יצא זכאי וישמח בו.

67) טעם נוסף מדוע מנענעים רק באנא ה' הושיעה נא ולא באנא ה' הצליחה נא, כתב הא"ר (ס"ק כג) בשם האבודרהם, מפני שהנענע הוא לעצור רוחות רעות וטללים רעים ולגבור בשטן, לכך מנענעים בהושיעה נא כלומר הושיענו מאלו הנוקים, אבל בהצליחה נא לא שייך זה.

ח"ג פל"ב אות י' שביום הראשון אין להקל לקחת לנענועים של הלל לולב חסר. וכן היתה הנהגת הגר"י מבריסק (תורת המועדים ס"ק כא), שראוי לנענע בהלל על אותם המינים שבירך עליהם, כיון שהנענועים הם חלק מהמצוה.

[משנ"ב שם]

בְּשַׁעֲהָ שְׂאוֹמֵר הַשֶּׁמֶשׁ⁶⁸ וכו', בְּכָל תְּכַהֵ שְׁתֵּי נְעֻנְעִים⁶⁴.

63) ובטעם הדבר, כתב בשעה"צ (ס"ק מח), וכן כתב הלבוש (ס"ח), משום שבעת שאומר את השם צריך לכוון יותר, וכשמנענע הוא טרוד בנענוע ואינו יכול לכוין כל כך. טעם נוסף כתב הלבוש, משום שכתוב "אז ירגנו עצי היער לפני ה'", שהרינון יהא לה' ולא בה', כלומר לא בשעה שאומר השם.

64) ואף שצריך לעשות שני נענועים בכל תיבה ב"אנא", היתה הנהגת החזו"א (אמרי יושר, טהרות עמ' קעו), לומר את תיבת "הושיעה" בבת אחת בלא הפסק, ושלא כאלו שמחלקים את התיבה כמין שתי תיבות לפי הנענועים בצדדים. וכן הורה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה סוכות פי"א ארחות הלכה הע' 86), שאין זה נכון שמושכים התיבות באמירת פסוקי "הודו" ו"אנא" בשעת הנענועים, שאין זו צורת קריאה כראוי. [וראה גם בתוס' (ברכות מז, א ד"ה כל), שאין להאריך באמירת תיבה יותר מדאי, כי אם מאריכים יותר מדאי אין קריאת התיבה כמשמעה]. [מנהג נוסף באופן חילוק הנענועים באמירת 'אנא ה' בהלל, הביא הכף החיים (ס"ק פב), שבתיבת "אנא" ינענע ב' נענועים, ובתיבת "הושיעה" ג' נענועים, ובי"א פעם אחת].

הִלְכוֹת לולָב סִימָן תרנא

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק מא]

דְּמַנְוּ בֵּין מְזֻמָּר לְמְזֻמָּר⁶⁸.

ולקחתם לכם' ש'תהא לקיחה ביד, בזה הדין שהלקיחה צריכה להיות כדרכה והיינו כל אחד בימין שלו, לבין הדין ש'כל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא לימין' כנענועים שבזה דנים על רוחות העולם וגם איטר נמשך בזה אחר רוחות העולם, ולכן גם האיטר מקיף דרך ימין כל אדם. וכן הדין לגבי הקפת הבימה בהושענו, שהיא דומיא דהקפת המזבח, שאין מחלקים בין מי שהוא איטר למי שאינו איטר.

75 והמתפלל במקום שנהגים לנענע שלא כמו שהוא רגיל, כתב החיי אדם (כלל קמח ס"ד) שלא ישנה ממנהג המקום אף אם הם נהגים להחזיק את הלולב הפוך כשנענועים כלפי מטה. וכן דעת הגר"ש וואנר (ארבעת המינים כהלכתם פ"ז ס"ח), והגר"נ קרליץ (שלמי תורה ס"י סו אות א) שיתכן שיש בזה חשש של לא תתגודדו. וכן היתה הנהגת הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' רפח), שבעת שבייך על הלולב בבוקר בסוכתו, עשה את הנענועים כדעת האר"י ז"ל, שכן הורגל מילדותו ולא רצה לשנות, אך בעת אמירת ההלל בבית הכנסת נענע כמו הקהל, משום לא תתגודדו. וכן הורה הגר"ח קניבסקי (ארבעת המינים כהלכתם שם, תורת המועדים ס"ק כו אות ג), שגור לא תתגודדו היינו בדבר שניכר שלא נוהג כמו הציבור, וכיון שנענועים הם דבר הניכר, לכן המתפלל בבית הכנסת שנהגים לנענע שלא כמנהגו, צריך לנענע כפי מנהג המקום.

מאידך, הערוך השלחן (סכ"ב) כתב, שנראה שאם אחד רוצה שלא לנענע ככל הציבור, הרשות בידו ואין בזה משום לא תתגודדו כיון שאין זה חוב גמור. והוסף שכן מוכח במשנה (סוכה פ"ג מ"ט), שאמר ר"ע צופה הייתי ברא"י ור"י שכל העם היו מנענעין גם באנא ה' הצליחה נא והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא. [אכן, הגר"ש אייערבך (הליכות שלמה סוכות פ"א ארחות הלכה ה' ע"ז) ביאר את המשנה שודאי גם הם נענעו את הלולב כשכל הקהל אמרו הצליחה נא, אלא שהם עדיין אמרו הושיעה נא. וביאר שזו לשון צופה הייתי, שכדי לשים לב לזאת אין די בראייה אלא צריך צפיה]. וכן כתב בא"א (בוטשאטש, ס"ז), שלא שייך לא תתגודדו במנהגי הנענועים, משום שר"ע מודים שבדיעבד יוצאים ידי חובה בכל אופן של נענוע, ואם כן אין זה שינוי אלא במנהג ולא בתקנה. וכן הורה הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פ"ב אות ט) שאין בזה משום לא תתגודדו, כיון שבזמננו שיש כמה מנהגים ידועים הרי זה נחשב כשני בתי דינים בעיר אחת. טעם נוסף הביא התורת המועדים (ס"ק כז) בשם הגר"ש אלישיב שאין בזה לא תתגודדו, כיון שכל אחד עוסק בנענועים ואינו שם לב כיצד חבירו עושה.

76 משמעות דבריו שיש להתחיל לנענע לצד מזרח, וכן דעת הגר"ש אלישיב (הערות, סוכה מז, ב ד"ה והנחתו) שיתחיל לנענע קודם לצד מזרח, אף אם מתפלל בבית הכנסת שצד מזרח אינו מכון כנגד ירושלים וכנגד המקדש. [אכן, בשר"ת בצל החכמה (ח"ג ס"י סג אות א) כתב שעיקר המעלה היא להתחיל תמיד כנגד פניו ולהקיף לצד ימין, הייק את לשון השו"ע וכן הוא לשון המהר"ל (ס"י מ) שכתבו 'יקיף דרך ימין בנענעו מזרח וכו', הרי שלא הזכיר אלא שיקיף דרך ימין, ורק כיון שהם התפללו לצד מזרח ארץ ישראל לכן כתב מזרח דרום, וממילא תמיד יתחיל לנענע לצד פניו ואחר כך יפנה לימין. וכן כתב במשנת יוסף (הלכות בית הכנסת ס"י מא). ולכן כתב בשר"ת בצל החכמה (שם אות ג), שאף הנוהג כדעת האר"י ז"ל, אם אינו יכול לכיון את הרוחות וכגון שנוסע בספינה או במטוס, יתחיל לנענע כנגד פניו ואחר כך יקיף לימין ובוה ודאי שיוצא ידי חובה לדעת השו"ע].

90 המשך במילואים עמוד

68 ומה נחשב בין הפרקים בפרקי ההלל, כתב לעיל (ס"י תפח ס"ק ה), שפרקי ההלל הם כדלהלן: הללויה הללו עבדי ה' וגו', בצאת ישראל ממצרים וגו', לא לנו ה' לא לנו וגו' [עד סוף פרק ה' זכרנו וגו'], אהבתי וגו' [עד סוף פרק מ'ה אשיב' וגו'], הללו את ה' כל גויים וגו', מן המצר וגו'. והביא שהר"ק כתב, שמן המצר אינו תחילת המזמור, אלא מתחיל החדו לה' כי טוב וגו'.

[משנב ס"ק מג]

וּמְקַסְסֵי הָעֲלִיָּין⁶⁹. רוצה לומר, כפסוס קעטס⁷⁰. [וְהַמְנַעְנֵעִין בְּכַחַת⁷¹ וכו', על-ידי זה, הוא טעות⁷²].

69 בטעם כסכוס העלים כתב הלבשו (ס"ט), לפי שהסמיכו חכמים מצות נענוע על הפסוק (דברי הימים א טו לג) "או ירננו עצי היער", שמשמעו שהעצים ירננו, לפיכך צריך לנענע שדרה ועלים, כדי להשמיע קולם, שזוהו השיר והרינון של העצים [וכבר ציין לפסוק זה במשנב לעיל (ס"ק לח)].

מקור דין כסכוס, כתב הריטב"א (סוכה לח, א ד"ה אמר רבא וכן ללולב) וכן כתב בביאור הגר"א (ס"ט), שהוא ממה שצריך שהלולב יהא גבוה מההיס והערבה טפח כדי לנענע בו, ואם הנענוע הוא רק הולכה והבאה מדוע צריך שהלולב יהא יותר גבוה, אלא שרק כך אפשר לכסס כראוי שיהיה ניכר הכסכוס, ומוכח שיש דין כסכוס.

70 ובלולב שכל עליו מלווים בקורא ואי אפשר לכסס בו העלים, כתב הבכורי יעקב (ס"י תרמה ס"ק א) שאין נכון ליטלו, ולכן כתב שיפריד את רוב העלים, לכו מ'ג העלים העליונים, ואו יוצא גם דעת הפוסקים שצריך שהלולב יהיה מכוסה בקורא, וגם מקיים מצוות נענוע על ידי כסכוס שאר העלים.

71 ואופן הנענוע, הביא הרבנו מנוח (על הרמב"ם, הלכות לולב פ"ז ה"ט), את דברי התוספתא שכשאתה מנענעו יתנענעו ראשיו והוציו, וכתב הרבנו מנוח שאפשר לפרש שבא ללמד שלא ינענעו בדרך היאוש שאו אין מתנענעים ראשו והוציו אלא בכח חריזות שיתנענעו ראשו והוציו, וכמו שכתוב "כל עצמותי תאמתנה".

72 ואם נשברה השרדה של הלולב מחמת הנענועים, ראה מה שכתב לעיל (ס"י תרמה ס"ק ד).

[משנב ס"ק מו]

וְהַטָּ"ז קָתֵב דְּיוֹתֵר טוֹב שְׁלֵא יִתְקַנְנוּ⁷³.

73 וכן כתבו הערוך השלחן (סכ"ו), והכפ החיים (ס"ק מז) בשם האר"י ז"ל, שיש להיזהר לנענע את הלולב כדרך גדילתו, שורשו למטה וראשו כלפי מעלה, אלא שבעת שנענע לביון מטה ישפיל את ידיו יותר למטה ממקומם, ושם ינענע את הלולב שלושה פעמים ראשו למעלה וסופו למטה, וכדברי המשנב לעיל (ס"ק מד).

[משנב ס"ק מז]

וְאִין חֲלוּק בֵּין אֶטֶר לְאִינוּ אֶטֶר⁷⁴ וכו', כפי מה שנהוג בְּמִדְּיוֹתֵינוּ⁷⁵ וכו', וְהַזְּרִין פְּנִי לְמִזְרָח⁷⁶ וכו', וְאֶמְרֵךְ וְשֵׁה רֵאשׁ הַלּוּלָב⁷⁷ וכו', וְכֵן לְצֵד מְעַרְבֵי⁷⁸.

74 הטעם שגם איטר מקיף דרך רוח ימין כל אדם, אף שלגבי נטילת לולב דעת הרמ"א לעיל (ס"ג) שאיטר נוטל בימין שלו שהוא שמאל כל אדם. ביאר בשר"ת שבט הלוי (ח"ח ס"י קנא) שיש הברל בין אם דנים מצד ימין של יד כנטילת לולב שדורשים מהפסוק

הלכות לולב סימן תרנא

באר הגולה ככה

ש מימרא ודבא ליו
ליח ת חוספוט
הראש ש בשם
הערך
הירושלמי א הראש
וכן כמט הטור בשמו
ב משוכת סתרי ל

שתי פעמים לפי שפוסלים אותו: הגה ויש אומרים (מא) שהשליח צבור מנענע גם-כן כשיאמר "ויאמר נא ישראל" כו' אבל לא ב"יאמר נא", וכן נהגו (הגהות אשר"י פ' לולב הגזול ומהר"ל ומנהגים): **ט** שהנענוע הוא, (מב) שמוליק ידו מנגדו והלאה וינענע שם השלש פעמים בהולכה ושלש פעמים בהקאה (יח) (טורף הלולב (מג) ומכספס העלין בכל נענוע) (רי"ן פ' לולב הגזול), ואתר-קף משה ידו לצד אחר ועושה כן, א"ן כל צד *מארבע צדדין *ומעלה ומטה: הגה (מד) וההולכה וההקאה היא עצמה הנענוע, כי מוליק ומביא שלש פעמים לכל רוח (טור בשם גאון). ומטין ראש הלולב לכל צד שמנענע נגדו. וכשמנענע למטה הופכו למטה ומקרי דרך גדילתן (כ"ט), (מה) הואיל ומחזיק אותן בידו דרך גדילתן (כ"ט). ויש מן הדקדוקין (יט) [ע"ן] שלא להפך הלולב לשמנענעין למטה (מהר"ל וכו' בשם אביו, וכן שמע ממהר"ר שכנא שראה כן ממהר"ר יעקב פולק, וכו' בכתבי הא"י). והמנהג ספקרא ראשונה (מו) וכן נראה לי עקר: **י** (מו) יקריף דרך ימין מנענעו

באר היטב

הלולב נגד הסנה, ספר פנות. ומהר"ל היה נשאר עומד במקומו ופניו למזרח ככל הנענועים רק הפך ידו נגד הרוחות, ונגד המערב הרים הלולב על כתפו מאחוריו, ע"ש: (יח) טורף. האחרונים האריכו בזה, והקלה הש"י שלכתחלה נאוי לטל בדרך זה, דהינו שפוטל הלולב ומוליכו בלא נענוע עד כנגדו ושם עושה ג' תנועות קטנות דרך הולכה והקאה ואח"כ מביא אצלו ומקרב הרבה אל גופו בלי נענוע, ואחר הקרוב אל גופו ינענע תנועות קטנות כמו בהולכה, ואח"כ עושה הולכה והקאה בלא נענוע כלל ב"פ, וכן יעשה במעלה ומוריד, וכן יצא ידי כל הדעות, ע"ש. והמ"א העלה שדי משטוף העלין בשעת הולכה, וכן נוגה"י, ע"ש: (ט) שלא להפך. וכן כתב בהשוכת שכו"י ה"חצ" שבהבאתי שם בענין מי שהתהלך בהקנת גרות של שצנה כו', ע"ש: [ע"ן] שלא להפך. עכ"ה"ט. וכו' ג"כ בשו"ת חנוך בית החדה סימן כב, ע"ש:

שערי תשובה

מצוה, ולענין מילה נהגו עשה פריזין להקדים מצפרא, ומ"מ אם פנתו לעשות מצוה מן הפסוק מפר לשהות אפילו זמן קרוב כל שצנאי לו שיבאו ליד מצוה מן הפסוק דה ג"כ ורי ועומר הוא לעשות מצוה מן הפסוק ומחשבתו הטובה מצטרף למעשה, וראיה מיומא דף ו' ותיבא דאיבא שטאים וטוורום וכו', והך דסימן כה חתם מה שפקדים יציית לאו משום דמצוה מן הפסוק הוא כו', ולכן אם יודע בנדאי שיבאו לו אחרוג מהקר יותר יש להמטין על מצוה מן הפסוק, ע"ש, והעקמתי בקצרה להחלמר מהו במקום אחר. ועין בשו"ת ח"צ לענין חובש בבית האסורים והבטיחותו שיצא פעם אחת בשנה כו', ודמסין בה: במצוה אחת שאמסר לעשותה היום שלא מן הפסוק ולמחר מן הפסוק, טוב להמטין למחר ואין צוה משום מעבדין על המצוה כו', ע"ש, והובא לעיל בבתי"ט סימן צ, עין בירא"ל ליהו סימן מב שהביא דברי שבו"י בהו"ה חסדים עמו, ושם הביא ג"כ הך דינא דח"צ שהוא דין הרב"ו, ועין לקמן בהשוכת שכו"י ה"חצ" שבהבאתי שם בענין מי שהתהלך בהקנת גרות של שצנה כו', ע"ש: [ע"ן] שלא להפך. עכ"ה"ט. וכו' ג"כ בשו"ת חנוך בית החדה סימן כב, ע"ש:

משנה ברורה

ב"הודו" הראשון: (מא) שהשליח צבור וכו'. הינו, שהשליח צבור מנענע ב"הודו" ו"יאמר נא", אבל ב"יאמר נא בית אהרן" ו"יאמר נא יראי ד" לא מנענע (דכשומר "יאמר נא ישראל" וכו') מה שאין כן ב"יאמר נא" שאין מדבר על כלל ישראל, והקהל מנענעים בכל פעם שעונים "הודו", ורי ארבע פעמים ב"הודו", ובי"אנא [ד] הושיעה נא" השליח צבור והקהל מנענעים שתי פעמים, וב"הודו" שבפסוק גם-כן והשליח צבור מנענעים שתי פעמים. ואם מתפלל ביחודי (ג) אינו מנענע אלא ב"הודו" שבתחלת ההלל (ג) ובסוף ההלל ובי"אנא ד' הושיעה נא". אם לא הביאו לו הלולב והאמצע הלל הביאו לו, מתר לברך עליו בין הפקדים, דהינו בין מזמור למזמור⁽⁶⁸⁾ [ח"א]: **ט** (מב) שמוליק ידו וכו' וינענע שם שלש פעמים בהולכה וכו'. רוצה לומר, ההולכה עושה (נד) פעם אחת אבל הנענוע בעת ההולכה עושה שלש פעמים, וכן בהקאה כשמביא הלולב אצלו עושה גם-כן הנענוע שלש פעמים. ועין לקמה בהג"ה: (מג) ומכספס העלין⁽⁶⁹⁾. רוצה לומר, כספוס מעט⁽⁷⁰⁾. והמנענעין בכת"י עד כשמעט שהלולב נשבר על-ידי זה, הוא טעות⁽⁷¹⁾ [ח"א]: (מד) וההולכה וההקאה וכו'. והג"ה חולק על המתבר, (נ) ודעתו דצריך להוליק ולהביא שלש פעמים, כמו שכתב למטה, והא דכתב היא עצמה הנענוע, (ו) אין רוצה לומר שצריך צריך נענוע כלל, דהא כתב לעיל בהג"ה ומכספס העלין בכל נענוע, אלא רוצה לומר שצריך להקאה וההקאה, אלא יעשה בעת ההולכה וההקאה גופא ובכספוס, כמו שכתב מקדם: (מה) הואיל ומחזיק אותם בידו וכו'. רוצה לומר, הואיל שהשטיילה שנטל אותם מתחלה בידו היה דרך גדילתו, שוב אין מקפידין על נענועין שיהיה דרך גדילתו; אכן המדקדקין מחמירין שלא להפך וכו', משום חשש שהוא שלא כדרך גדילתו, ולא דמי לכל שאר הנענועים, שאינו אלא משה לצדדין ולא מהפך ממש, מה שאין כן בזה אם יתפך יהיה ראשו למטה וסופו בידו, וצ"ל לא יתפכו אלא ישפיל הלולב למטה אחר העלאה שלש פעמים: (מו) וכן נראה לי עקר. והש"י כתב דיותר טוב שלא יתפכו⁽⁷²⁾, וכן יצא ידי הכל, ואי מהפכו יש לחש שמא אותה דעה עקר שאין זה דרך גדילתו, וכן כתב בדרך-החיים ובבתי"אדם שכן הוא נכון: **י** (מו) יקריף דרך ימין מנענעו מזרח דרום וכו'. וכן העתיק בדרך-החיים ובבתי"אדם, דכן הוא המנהג הפשוט במדינותינו. והש"ס, דהתקמים וההירו אותנו תמיד, שמתיר תקח את הדרך שהוא בקמין שלך, במקום שיש ימין והשאלה לפניך תבחר לך הזמן שלך, ואין חלוק בין אשר לאינו אשר⁽⁷³⁾ [מ"א]. ועתה אסדר בקצרה סדר הנענועים כפי מה שנהוג במדינותינו⁽⁷⁴⁾. סדר הנענועים לרוחות: יחזיר פניו למזרח⁽⁷⁵⁾ (ט) ושרדו של לולב לצד פניו, ויעשה שלשה (נח) הולכות למזרח ושלשה הקאות, והינו שמוליק ידו עם הלולב מנגדו והלאה שלש פעמים, (נט) ונכון שגם יכספס בעלין בשעת הולכה והקאה, ובשעת הקאה (ס) יקריבו הרבה אל גופו נגד הסנה, ואתר-קף ישה ראש הלולב⁽⁷⁶⁾ לרום ויעשה גם-כן שלש פעמים הולכה והקאה, הכל כמו במזרח, אבל אין צריך להפך פניו להצד שמנענע, רק ישה ראש הלולב לצד שמנענע, וכן לצד מערב⁽⁷⁷⁾ ישה ראש הלולב על כתפו ומוליק ומביא

שער הציצין

(נא) ט"ז: (ג) תי"אדם: (ג) פשוט: (ד) הגר"א ושא"י: (ה) ונא דלא כתב ההג"ה בשם יש"אומרים, משום דאין מזכר במחבר בהניא שפנתה הולכה והקאה פעם אחת, ונדון כן בכמה מקומות [פמ"ג]: (ו) הגר"א וכן מוכח מדרכי"משה שהובא במגן אברהם, והפרשים שור בשם גאון" טועה [הגר"א]: (ז) אחרונים בשם ספר הפנות: (ח) טור ושארי פוסקים. והנה בבאר היטב העתיקו) דעת הש"י בענין זה דהינו שמתחלה עושה הולכה בלא נענוע עד כנגדו, ושם עושה ג' תנועות קטנות דרך הולכה והקאה, ואתר-קף מביאו אצלו ומקרב הרבה אל גופו בלי נענוע, ואחר הקרוב אל גופו ינענע תנועות קטנות כמו בהולכה, ואתר-קף עושה הולכה והקאה בלי נענוע כלל ב' פעמים, וכן יעשה במעלה ומוריד, וכן יצא ידי הכל, עכ"ל, אבל אנכי העקמתי דברי הדרך-החיים, וכן שפתיב הפגן-אברהם שכן נהוג במדינותינו כדעת הג"ה הנ"ל: (ט) לצאת גם דעת הרמב"ם בענין זה: (י) לצאת דברי הש"י שכתב לענין הקאה: